

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی

تهدیدات نرم رسانه‌ای غرب با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی و ارائه راهکارهای مقابله با آن

استاد راهنما:

دکتر سید رضانقیب السادات

استاد مشاور:

دکتر علی اصغر کیا

پژوهشگر:

ژاله رستم‌لو

سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲

*سپاس خدای را که سخوران در ستودن او بماند و شهاردگان، شمردن نعمت های او را ندانند.

*به رسم ادب و احترام این اثر را تقدیم می کنم به ؛

محضر ارزشمند پدر بزرگوار و مادر همیشه مهربانم به خاطر همه تلاش های محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و با مهربانی چگونه درست زیستن را به من آموختند.

تقدیم به روح پاک خواهرم، سیمای عزیزم.

چکیده

عملکرد رسانه های غربی در شرایط کنونی باتوجه به تغییر کارکردها و نقشهای کنونی رسانه از نقش های مسالمت آمیز به رویکردهای جنگ طلبانه به تهدیدی جدی برای کشورها تبدیل شده است. بسیاری از دولتهای غربی به خصوص آمریکا از رسانه ها به عنوان ابزاری جنگی برای به کرسی نشاندن مقاصد خود بهره برداری می کنند. در این میان شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان یک راه جذاب ارتباطی، مورد استفاده تعداد زیادی از افراد جامعه و به طور خاص جوانان قرار گرفته است. با توجه به این، مقدار قابل ملاحظه ای از اطلاعات در این سایت ها به اشتراک گذاشته می شود که به طور بالقوه پیامدهای قابل توجهی را در زمینه تهدید حوزه های مختلفی از زندگی کاربران به دنبال دارد. گزارش هایی وجود دارد مبنی بر اینکه کاربران، به خطرات بالقوه ی این شبکه ها توجه نمی کنند. در این تحقیق، نگرش های کاربران در رابطه با تهدیدات موجود در شبکه های اجتماعی مجازی بررسی شد و تفاوت نگرش های کاربران با توجه به جنسیت، سن و وضعیت اشتغال آنها مورد بررسی قرار گرفت.

این پژوهش با استفاده از روش پیمایشی انجام شده است. جمع آوری اطلاعات با استفاده از تکنیک پرسشنامه ای انجام و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۴۴۰ نفر برآورد شد. به این ترتیب ۴۴۰ پرسشنامه در بین کاربران شبکه های اجتماعی در سطح شهر تهران توزیع شد. این توزیع بر اساس روش نمونه گیری تلفیقی و ترکیبی انجام شد.

یافته های تحقیق نشان می دهد که کاربران عمدتاً نگرانی هایی در رابطه با تهدیدات موجود در این شبکه ها از جمله تهدیدات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و همچنین زمینه های مذهبی دارند . به همین دلیل نیز موافق ارائه راهکار برای مقابله با این تهدیدات می باشند . راهکارهایی کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت برای مقابله با این تهدیدات قابلیت اجرا دارند که عمدتاً نیازمند آموزش، تبلیغات، همکاری های دوجانبه، افزایش خودباوری و اعتماد به نفس و همینطور تولید محتوا می باشند.

کلید واژه ها : شبکه های اجتماعی مجازی، تهدید نرم، راهکارهای مقابله.

*تقدیر و تشکر

از استادم جناب آقای دکتر سید رضا نقیب السادات که با کوشش های بی دریغ و دلسوزانه شان، راهنمای اینجانب در تهیه این پایان نامه بوده اند و با دقت نظر و ارائه پیشنهادهای راهگشای ایشان، این تحقیق به ثمر رسید، کمال تشکر را دارم.

همچنین از هدایت و مشاوره های پُر ارج جناب آقای دکتر علی اصغر کیاکه با حُسن توجه و دقت، مرا در به انجام رساندن این تحقیق یاری کردند، تشکر و قدردانی می کنم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول

کلیات پژوهش

۲	الف) مقدمه.....
۲	بیان مسئله تحقیق و تعریف آن.....
	بیان ضرورت و اهمیت مسئله‌ی تحقیق
۴	ضرورت و اهمیت نظری.....
۴	ضرورت و اهمیت عملی.....
۵	تشریح فرآیند تاریخی موضوع تحقیق .....
	ب) اهداف تحقیق
۵	هدف اصلی.....
۵	اهداف فرعی.....
۶	اهداف دو متغیری .....

فصل دوم

مبانی نظری تحقیق

۸	مقدمه.....
---	------------

تاریخچه موضوع تحقیق

- تاریخچه شبکه‌های اجتماعی در جهان..... ۹
- فهرست پرکاربردترین شبکه‌های اجتماعی با بیش از ده میلیون کاربر..... ۱۵
- تاریخچه شبکه‌های اجتماعی در ایران..... ۱۵

بخش اول: شبکه‌های اجتماعی

- رسانه‌های نوین..... ۱۸
- ویژگی‌های رسانه‌های نوین..... ۲۰
- اینترنت؛ نمونه بارز رسانه نوین..... ۲۳
- عصر دوم رسانه‌ها ۲۴
- وب ۲ ..... ۲۶
- رسانه اجتماعی ۲۸
- تفاوت رسانه‌های اجتماعی و رسانه‌های سنتی ۲۹
- ویژگی‌های رسانه‌های اجتماعی ۳۰
- انواع رسانه‌های اجتماعی ۳۱
- اجتماع مجازی ۳۲
- شبکه‌های اجتماعی مجازی ۳۴
- معرفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برتر ۴۰

۴۰	.....	فیس بوک
۴۲	.....	ویکی پدیا
۴۴	.....	مای اسپیس
۴۶	.....	یوتیوب
۴۷	.....	توییتر
۴۸	.....	فرندفید
۴۹	.....	گوگل پلاس
۵۱	.....	ویژگی های شبکه های اجتماعی
۵۴	.....	اهداف و کارکردهای شبکه های اجتماعی مجازی
۵۵	.....	مزایای شبکه های اجتماعی مجازی
۵۹	.....	دسته بندی کاربران سایت های شبکه اجتماعی
۶۲	.....	انگیزه های مخاطبان برای پیوستن به شبکه های اجتماعی
۶۴	.....	علل رشد سریع شبکه های اجتماعی مجازی
		بخش دوم: تهدید نرم
۶۵	.....	قدرت نرم
۶۶	.....	منابع قدرت نرم
۶۸	.....	تهدید سخت/تهدید نرم

- ۷۰ ..... ابعاد تهدید نرم
- ۷۱ ..... روش‌ها و ابزار تهدید نرم
- ۷۳ ..... جنگ نرم
- ۷۵ ..... تفاوت جنگ سخت و جنگ نرم
- ۷۵ ..... ویژگی‌های جنگ نرم
- ۷۸ ..... ابزارهای جنگ نرم
- ۸۵ ..... اهداف موردنظر در جنگ نرم
- ۸۶ ..... بازیگران اصلی جنگ نرم

بخش سوم: نقش شبکه‌های اجتماعی در فرآیند تهدید نرم

- ۹۰ ..... شبکه‌های اجتماعی، تهدیدها و چالش‌ها

بخش چهارم: پژوهش‌های پیشین

- ۹۵ ..... پژوهش‌های خارجی
- ۹۷ ..... پژوهش‌های داخلی

بخش پنجم: چارچوب نظری تحقیق

- ۱۰۲ ..... قدرت نرم؛ جوزف نای
- ۱۰۵ ..... امپریالیسم فرهنگی؛ هربرت شیلر
- ۱۰۷ ..... سرعت و ارتباطات؛ ویرلیو

فرآیند فرموله کردن متغیرها و مفاهیم تحقیق ۱۱۳

فصل سوم

روش‌شناسی تحقیق

شمای تحقیق ۱۲۱

بیان سؤال‌ها و فرضیه‌های تحقیق ۱۲۲

تعریف نظری و عملیاتی متغیرها ۱۲۳

روش تحقیق ۱۲۷

تکنیک تحقیق ۱۲۸

جامعه آماری ۱۲۸

برآورد حجم نمونه ۱۲۸

روش نمونه‌گیری ۱۲۹

واحد تحلیل ۱۳۰

رویه جمع‌آوری اطلاعات ۱۳۰

سطح تجزیه و تحلیل اطلاعات ۱۳۰

تکنیک‌های آماری مورد استفاده در توصیف و تحلیل اطلاعات ۱۳۰

محدودیت‌های روش‌شناختی پژوهش ۱۳۱

سنجش اعتماد ۱۳۱

اعتبار ۱۳۱

فصل چهارم

یافته‌های تحقیق

مقدمه ۱۳۵

توصیف یافته‌ها ۱۳۶

تبیین یافته‌ها ۱۵۸

فصل پنجم

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مقدمه ۱۷۱

جمع‌بندی

جمع‌بندی توصیف یافته‌ها ۱۷۱

جمع‌بندی تحلیل یافته‌ها ۱۷۶

محدودیت‌های تحقیق ۱۷۶

نتیجه‌گیری ۱۷۷

پیشنهادهای تحقیق ۱۸۰

منابع و مأخذ

منابع فارسی ۱۸۵

منابع لاتین ۱۹۰

پیوست

پرسشنامه تحقیق ۱۹۶

فصل اول

کلیات پژوهش

الف) مقدمه

۱. بیان مسئله‌ی تحقیق و تعریف آن:

امروزه وسایل ارتباط جمعی در تمامی کشورها نقش حساس و مهمی را ایفا می‌کنند و این نقش در زمینه‌های مختلف از جمله سیاسی و فرهنگی از حساسیت و اهمیت بیشتری برخوردار بوده است. اهمیت رسانه‌های گروهی به حدی است که دانشمندان در تقسیم‌بندی مراحل تاریخی تمدن بشر آن را لحاظ کرده‌اند. (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: ص ۲۹)

شبکه‌های نوین ارتباطی آنچنان بر فضای زندگی بشر امروز سایه افکنده‌اند که می‌توان گفت همه‌ی ما در محیطی رسانه‌ای تحت بمباران و هجوم اطلاعات هستیم. از جمله فناوری‌های نوین ارتباطی که به نحو بی‌سابقه‌ای بر ماهیت روابط انسانی در حوزه‌ی سیاست و فرهنگ تأثیر گذاشته‌اند می‌توان از اینترنت نام برد. در این حال شبکه‌های اجتماعی از جمله وبلاگ‌ها، فیس‌بوک، توئیتر، میکروبلگ‌ها، کامیونیتی‌ها، فروم‌ها، ویکی‌ها در بین جلوه‌های مختلف اینترنت حضوری ویژه یافته‌اند.

درواقع شبکه‌های اجتماعی محصول وب (۲) هستند. در این زمینه پژوهشگران مطرح می‌سازند که وب (۱) برپایه‌ی امکان دسترسی همگانی قرار داشت حال آنکه وب (۲) برپایه‌ی مشارکت همگانی بنا شده است. از این حیث شبکه‌های اجتماعی برخاسته از وب (۲) به ارتباطات و مشارکت‌های همگانی در فضای مجازی و مابه‌ازای آن در جهان واقعی مدد می‌رساند. شبکه‌های اجتماعی (مجازی) فضاهایی هستند که می‌توانند ما را به یکدیگر ارتباط دهند. (دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، ۱۳۸۸: ص ۳۳)

پیدایی پدیده‌های وبلاگ، وبسایت، میکروبلگ‌ها و درنهایت «فیس‌بوک» مصداق برجسته‌ی شبکه‌های اجتماعی است و درعین‌حال پیدایی امکانات جدیدی نظیر ویکی‌ها، پادکست‌ها، فروم‌ها، کامیونیتی‌ها،

توئیتر را باید در این راستا مورد مطالعه قرار داد. (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: ص ۱۰۰)

تقریباً برای هیچ‌کس شکی باقی نمانده است که امروزه فضای مجازی به یکی از ابزارهای جنگ نرم تبدیل شده است تا جائیکه برخی از اندیشمندان جنگ‌های آینده را جنگ شبکه‌ای دانسته‌اند. (گروه

مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: ص ۱۱۶)

باتوجه به مباحث ذکرشده، این پژوهش با عنوان «تهدیدات رسانه‌ای غرب باتأکید بر شبکه‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با آن» صورت می‌گیرد. منظور از تهدید رسانه‌ای، مجموعه پیامدهایی است که از سوی

رسانه‌های حریف به‌منظور تأثیرگذاری بر باور مخاطبان ایرانی با هدف تحت‌تأثیر قراردادن رفتارهای مؤثر بر امنیت ملی آنها انجام می‌شود. (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: ص ۱۷)

انگیزه از انجام این پژوهش نیز رشد و فراگیری روزافزون اینترنت و بالاخص شبکه‌های اجتماعی است که می‌تواند مورد استفاده یه‌همه‌ی افشار و گروه‌ها با هر طرزفکر و جهان‌بینی قرار گیرد و در نهایت نگرانی-هایی که به‌دلیل مشکل‌بودن کنترل آن توسط دولت به‌وجود آمده می‌باشد. گسترش و رشد فناوری‌ها موجب آن می‌شود که روابط میان شهروند و دولت بسیار دگرگون شود، چراکه دستور کار حکومت‌ها در سطح ملی و بین‌المللی هرچه بیشتر توسط رسانه‌ها تعیین می‌شود. بدین معنا که سیاست‌مداران ناچارند هرروز بخش عمده‌ای از وقت خویش را صرف مقابله با بحران‌های واقعی و کاذبی کنند که توسط وسایل ارتباطی به وجود آمده است. (همان، ۱۰۷)

تأثیر مثبت و منفی رسانه‌ها بر افکار عمومی مردم کشورها بر هیچ‌کس پوشیده نیست. به‌طوریکه امروزه جنگ رسانه‌ای از مهم‌ترین روش‌ها و تاکتیک‌های جنگی در تغییر افکار عمومی و متقاعدسازی مردم کشورها به شمار می‌رود. چه‌بسا تأثیرات جنگ رسانه‌ای در مواردی مخرب‌تر از جنگ نظامی می‌باشد. کشورمان نیز در طول چندین سال حیات پربرتک خود پس از پیروزی انقلاب اسلامی همواره مورد تهاجم و تهدید رسانه‌ها با گرایش بیگانگان بوده است. لذا برای مقابله با این تهدیدات بدیهی است که می‌توان با شناخت تهدیدات ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را مورد بررسی قرار داده و میزان تهدیدات رسانه‌ای دشمن را ارزیابی کرد. (همان، صص ۱۲۶-۱۲۵)

اولین مواجهه‌ی جامعه‌ی ایرانی با شبکه‌های اجتماعی زمانی بود که تهدیدگران نبرد نرم مترصد بودند با استفاده از فرصت فراهم شده توسط این شبکه‌ها به مقابله با نظام اسلامی پرداخته و اهداف براندازانه خود را دنبال نمایند. البته تهدیدها و چالش‌های منتج از شبکه‌های اجتماعی تنها به چند مورد محدود نمی‌شود بلکه این شبکه‌ها در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، تأثیرات عمیقی بر جای می‌گذارند که توجه به آنها اهمیت خواهد داشت. ذکر این نکته ضروری است که حتی جوامع غربی به عنوان مبدأ و ریشه‌ی شبکه‌های اجتماعی از آسیب‌های این شبکه‌ها در امان نبوده و در مسائل متعدد از جمله امنیت ملی دچار چالش شده‌اند. (انصاری، ۱۳۹۰: ۳۲۰)

این پژوهش به‌دنبال یافتن پاسخی برای این سؤال می‌باشد که تهدیدات رسانه‌ای غرب از طریق شبکه‌های اجتماعی علیه جمهوری اسلامی ایران چیست و راهبردهای مناسب برای مقابله با این تهدیدات کدامند؟

متغیر مستقل این پژوهش «تهدیدات رسانه‌ای غرب از طریق شبکه‌های اجتماعی» و متغیر وابسته‌ی آن «شیوه‌های مقابله با آن» می‌باشد. متغیرها و مفاهیم اساسی این پژوهش نیز عبارتند از: ویژگی‌های فردی و اجتماعی کاربران شبکه‌های اجتماعی، انگیزه‌ی استفاده‌ی کاربران از شبکه‌های اجتماعی،

نگرش کلی کاربران نسبت به شبکه‌های اجتماعی، برد تهدیدات رسانه‌ای از طریق شبکه‌های اجتماعی، کارکردهای سیاسی شبکه‌های اجتماعی، کارکردهای اجتماعی و فرهنگی شبکه‌های اجتماعی، کارکردهای ارتباطی شبکه‌های اجتماعی، تهدیدات رسانه‌ای از طریق شبکه‌های اجتماعی، راهکارهای مقابله با تهدیدات رسانه‌ای.

۲- بیان ضرورت و اهمیت مسئله‌ی تحقیق:

ضرورت و اهمیت نظری: امروز فناوری‌های نوین تأثیر به‌سزایی بر فضای سیاسی-اجتماعی دارند که اینترنت و محصول جانبی آن یعنی شبکه‌های اجتماعی از این قاعده به دور نیستند و به‌نوعی خود را به فعال‌ترین سیستم خبررسانی و جهت‌دهی بر افکار عمومی به‌ویژه درمیان قشر جوان تبدیل کرده‌اند. چگونگی تأثیرگذاری این فناوری و راه‌های استفاده از آن بر نگرش ما نسبت به جهان یکی از دل‌نگرانی‌هایی است که سالهاست ذهن صاحب‌نظران را به خود مشغول داشته‌است. از این رو انجام چنین تحقیقی که به دنبال یافتن پاسخ برای این قبیل تهدیدات رسانه‌ای است می‌تواند گامی مؤثر در جهت کمک به عرصه‌ی علم ارتباطات باشد.

ضرورت و اهمیت عملی: از آنجائیکه امروزه رسانه‌ها به‌خصوص فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به ابزار مهمی در دست دشمنان تبدیل شده‌اند تا از آن راه افکار عمومی مردم را به نفع خویش تغییر دهند. مقابله با این تهدیدات در وهله‌ی اول نیازمند شناختن آنها و سپس داشتن راهبردهای مناسبی است که هم‌اکنون به‌شدت به آنها احساس نیاز می‌شود. ضعف راهبردها برای برخورد با تهدیدات رسانه‌ای باعث شده‌است بخش‌های مختلف کشور که در ارتباط با مسایل رسانه‌ای می‌باشند، هر یک به سلیقه‌ی خود با موضوع برخورد کرده و تصمیمات منسجم و یکپارچه‌ای گرفته نشده‌باشد و درعین حال موجب هدر رفتن زمان و هزینه‌ها گشته و کارایی تصمیمات را آسیب‌پذیر کرده‌است. بی‌شک شناخت دقیق و درست تهدیدات رسانه‌ای و تدوین راهبردهای مناسب برای مقابله با آنها، نقش مؤثر و مهمی در خنثی-

سازی فعالیت‌های رسانه‌ای دشمنان جمهوری اسلامی ایران خواهد داشت و اگر هرچه سریعتر این کار انجام نشود، ضمن به هدر رفتن منابع بی‌شماری از وقت، انرژی و منابع مالی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند آثار زیان‌بار و خطرناکی داشته و با فراهم کردن زمینه‌ی نفوذ بیگانگان در داخل کشور، ثبات جمهوری اسلامی ایران را دچار مخاطره کند. (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: صص ۲۱-۲۲)

۳- تشریح فرآیند تاریخی موضوع تحقیق:

در زمینه‌ی تهدیدات رسانه‌ای غرب در ایران تاکنون تحقیقاتی چند صورت گرفته است که به ابعاد کلی این مسئله پرداخته‌اند. وجه نوآورانه‌ی تحقیق حاضر بررسی تهدیدات رسانه‌ای غرب با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی است.

(ب) اهداف تحقیق:

۱- **هدف اصلی:** شناخت تهدیدات رسانه‌ای غرب با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با آن.

۲- اهداف فرعی:

- ۱) شناخت ویژگی‌های فردی و اجتماعی کاربران شبکه‌های اجتماعی
- ۲) شناخت انگیزه‌ی استفاده‌ی کاربران از شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۳) شناخت نگرش کلی نسبت به شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۴) شناخت برد تهدیدات رسانه‌ای از طریق شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۵) شناخت کارکردهای سیاسی شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۶) شناخت کارکردهای اجتماعی و فرهنگی شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۷) شناخت کارکردهای ارتباطی شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۸) شناخت تهدیدات رسانه‌ای از طریق شبکه‌های اجتماعی از دید پاسخگویان
- ۹) شناخت راهکارهای مقابله با تهدیدات رسانه‌ای غرب از طریق شبکه‌های اجتماعی.

۳- اهداف دو متغیری:

- ۱) بین نظر کاربران درباره‌ی تهدیدات سیاسی و امنیتی شبکه‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با تهدیدات از نظر آن‌ها رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۲) بین نظر کاربران درباره‌ی تهدیدات فرهنگی و اجتماعی شبکه‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با تهدیدات از نظر آن‌ها رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۳) بین نظر کاربران درباره‌ی تهدیدات اقتصادی و مالی شبکه‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با تهدیدات از نظر آن‌ها رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۴) بین جنس کاربران و میزان تهدیدآفرینی شبکه‌های اجتماعی از نظر آنان رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۵) بین جنس کاربران و راهکارهای مقابله با تهدیدات شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۶) بین سن کاربران و میزان تهدیدآفرینی شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۷) بین سن و راهکارهای مقابله با تهدیدات شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۸) بین میزان تحصیلات و میزان تهدیدآفرینی شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۹) بین میزان تحصیلات و راهکارهای مقابله با تهدیدات شبکه‌های اجتماعی رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۱۰) بین میزان فعالیت در شبکه‌های اجتماعی و میزان تهدیدآفرینی شبکه‌های اجتماعی از نظر آنان رابطه معنی‌دار وجود دارد.

فصل دوم

تدارک نظری تحقیق